

MIRZACHO'L VOHASIDA MOYLI TURP O'SIMLIGINI YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI

Nurillayeva Rayhona Bektosh qizi

Guliston davlat universiteti 2-kurs tadqiqotchi talabasi

Kalit so'zlar: *siderat ekinlar, tuproqningagrokimyoviy xossalari,ko'k massa, azot, karamdoshlar, sho'rlangan tuproqlar.*

Tuproq unumdorligini oshirishda siserstlarnin roli katta. Bu bo'yicha ko'pgina ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. X.Botirov, Sh.Turdimetov, R.Nuraliyevalar [1] siderat ekinlarining tuproq xossalari ta'siri bo'yicha ma'lumot berishgan. Shuningdek, siderat ekinlarini yetishtirish texnologiyasi haqida ilmiy xulosalar berilgan.

X.Botirov, Sh.Turdimetov, N.Komilovlar [2] O'zbekistondagi karamdoshlar oilasiga kiruvchi yangi siderat ekinlarning tavsifi keltirilgan. Ushbu ekinlarni ekish orqali tuproq unumdorligini oshirish mexanizmlari to'g'risida ma'lumotlar berilgan.

Sh.Turdimetov, D.Sunnatovalar [3] dukkakli-don ekinlarining tuproqning agrokimyoviy xossalari ta'siriga oid ilmiy maqola e'lon qilshgan. Ushbu ishda azot, fosforning harakatchan shaklining dukkak-don ekinlari ta'sirida ortganligi bo'yicha materiallar keltirilgan.

Mirzacho' vohasi tuproqlari, ularninh xossalari va sho'rlanish darajasi bo'yicha yetarlicha ma'lumotlar mavjud [4-10]. Sho'rlangan yerlarda siderat ekin sifatida va chorva mollarga to'yimli ozuqa sifatida moyli turp o'simligini yetishtirishning ahamiyati katta.

Hozirgi vaqtda tuproqlarning unumdorligini oshirish,chorva mollarga to'yimli ozuqa berish sifatida turli xil siderat ekinlar ekib kelinmoqda.Moyli turp siderat (yashil o'g'it) sifatida ishlatish uchun u aprel oyining o'rtalaridan sentabr oyining boshigacha ekilgan. 1,5 oydan so'ng, tez o'sishi tufayli o'simlik biomassasi og'irligi 1-10 kg / m² ga etadi. O'simlikning yashil qismi mevalar (urug'lar) paydo bo'lishidan oldin kesiladi va ekin ekishdan 20-25 kun oldin tuproqqa haydaladi. Bu vaqt ichida ko'katlar parchalanib, oson hazm bo'ladigan o'g'itga aylanib ulguradi va tuproq to'yimli gumus bilan to'yingan bo'ladi.

Siderat ekinlardan biri bo'lgan moyli turp o'simligi bir yillik o'simlik karamdoshlar oilasiga kiradi. Kelib chiqish joyi Osiyo hisoblanadi, u yerda ular uni ildiz ang'izi uchun yetishtirishgan Yovvoyi tabiatda topilmaydi.Moyli turp -tez o'sadigan,balandligi 1,0-1.5 metlik o'simlik.

O'simlik sovuqqa chidamli, rivojlangan ildiz tizimiga ega va tuproqni foydali moddalar bilan boyitadi.Bu xususiyati undan yashil o'g'it sifatida ishlatish imkonini beradi. Yog'li turpdan yashil o'g'itsifatida foydalanish o'simlikning xususiyatlariga bog'liq. Moyli turpning - boshqa yashil o'g'itlarga nisbatan afzalliklari quyidagilardan iborat:

Ildiz tizimining kuchli rivojlanganligi sababli yerniyumshatadi. Turpning bu xususiyati og'ir mexanik tarkibli tuproqlarga tuproqlarda ajralmas bo'lib, bu erda o'simlik

ildizlari havo va namlikni olishlari qiyin. Bundan tashqari, ildizlar eroziyaning tarqalishini (shamol yoki suv oldini oladi va tuproqning yuqori qatlami qurib qolishdan saqlaydi.

Yerni foydali moddalar bilan boyitadi. Moyli turning oziqaviy qiymati dukkakli ekinlarga teng. Poyasi tarkibida katta miqdordagi oqsil, organik moddalar, kalsiy, gumus va fosfor mavjud.

Yer osti suvlaridan yerga tushadigan nitratlar miqdorini kamaytiradi. Yovvoyi o'tlarning o'sishi va rivojlanishini pasaytiradi. Moyli turning ildizpoyasi yaxshi rijoqlanganligi sababli eng kuchli begona o'tlarni ham yo'qotadi. ildizpoyasini hatto bug'doy o'tlari ham rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

Moyli turp kimyoviy tarkibi jihatidan mancha boy hisoblanadi, uning tarkibida oqsil, askorbin kislotasi, karotin va aminokislotalar mavjud.

Qishloq xo'jaligi hayvonlarining oziqlanishi uchun moyli turpdan olinadigan quyidagi ozuqa turlari qo'llaniladi:

- yashil biomassa;
- o'simlik un;
- pichan;
- silos.

Moyli turpini nafaqat o'g'it sifatida balki, em-xashak ekinlari sifatida katta ahamiyatga ega. Buning sababi uning tez pishib yetishishi, yaxshi unib chiqishi va ozuqaviy qiymatining yuqoriligidir. Yaxshi agrotexnologiyani qo'llash natijasida 1 gektardan 400 kg yashil massa olinadi, qo'shimcha oziqlantirilib 700 kg gacha yetkazish mumkin.

Moyli turpini em-xashak uchun yetishtirishda kungaboqar, dukkakli va donli ekinlar birga ekish yaxshi samara beradi. Energiya ko'rsatkichlari bo'yicha o'simlik vika, beda va aralash ozuqalardan kam emas. Moyli turp hayvonlarga temir, kaliy, rux, C vitamini bilan ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Ekish vaqti iqlim sharoitiga bog'liq. Ekinlarni ekish uchun eng yaxshi davrlar:

- bahor - qor ergandan va tuproq erimaganidan keyin;
- yoz - istalgan vaqtda, ayniqsa issiq davrlardan tashqari;
- kuz - sentyabrning birinchi o'n kunligi.

Moyli turp ekish uchun ekinlar yig'ishtirib olingandan so'ng darhol tayyorlana boshlanadi. Tuproq haydalada yoki yumshatiladi, dalalarda shudgorlash ishlari olib boriladi. Urug'lar 2-3 sm chuqurlikda ekiladi. Ekishdan oldin mayda urug'larni quruq tuproq yoki qum bilan aralashtirib, maydon bo'ylab teng ravishda taqsimlanadi. Soddalashtirilgan usul - urug'larni tuproq yuzasiga sohib, xaskash yuritishdir.

Maysalar 4-7 kun ichida paydo bo'ladi, 3 haftadan so'ng o'simlik poy hosil qiladi va 6-7 haftadan so'ng u gullaydi. Butun vegetatsiya davrida sug'orish, yumshatish yoki oziqlantirishni talab qilmaydi.

Ekish sovuq davr tugaganidan keyin amalga oshiriladi. O'simlik tungi sovuqlardan aziyat chekmaydi. Moyli turpini ekishning afzalliklarini maksimal darajada oshirish uchun quyidagi urug'lik stavkalarini qo'llang:

- 2-4 gr. - 1 kvadrat metr;

- 200-400 gr. - har bir yuz kvadrat metrغا;
- 20-40 kg - gektariga ekish miqdori.

Ekishni kechiktirish urug'larning unib chiqishini kamaytiradi va o'simlikning hosildorligi pasayadi, ekish meyorlari ikki baravar oshiriladi.

Moyli turpni yetishtirishda agrotexnologiyaga uncha talabchan emas. Shuning uchun bizning sharoitda uni eng istiqbolli ekin deb hisoblash mumkin. Mirzacho'l vodiya tuproqlarida gumusning miqdori kam, shuning uchun ushbu ekindan siderat sifatida foydalanish katta samara beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kh.F. Batirov, Sh.M. Turdimetov, & R.B. Nurillaeva. (2023). ECOLOGICAL ROLE OF DIFFERENT SIDERATE CROPS IN IMPROVING SOIL PROPERTIES. American Journal Of Agriculture And Horticulture Innovations, 3(01), 01-06. <https://doi.org/10.37547/ajahi/Volume03Issue01-01>.

2. Батыров Х.Ф., Турдиметов Ш.М., Комилов Н.А. NEW CABBAGE CROPS IN UZBEKISTAN // Интернаука: электрон. научн. журн. 2023. № 7(277). URL: <https://internauka.org/journal/science/internauka/277> (дата обращения: 16.05.2023).

3. Turdimetov Sh., D.Sunnatova. How plant peas affect soil's agrochemical properties. "Modern ecology state environment and scientific practical aspects rational of natural resources problems of agroecology" International Scientific and Practical Conference.c. Соленое Займище – 2017. pp. 779-781.

4. Turdimetov S.M., Musurmanova M.M. Properties of Soils located in different Geomorphological Conditions. American Journal of Agriculture and Horticulture Innovations. Volume 02 Issue 11-2022. pp 01-06.

5. Turdimetov Sh.M., Rakhimov Z. Evolution of Properties of Irrigated Grassland Soils. International scientific and current research conferences". Priority directions for the development of science and education". – Austin, USA.– 2021. pp 65-68.

6. Turdimetov Sh.M., Esonboeva N. Mirzaobod tumani tuproqlarining meliorativ holati. Mejdunarodniy nauchno-obrazovatel'niy elektronniy jurnal «OBRAZOVANIYE I NAUKA V XXI VEKE». Vypusk №37 (tom 3) (aprel', 2023). С. 67-73.

7. Турдиметов, Ш., & Эсонбоева, Н. (2023). MIRZAOBOD TUMANI GIDROMORF TUPROQLARINIG XOSSALARI. *Евразийский журнал технологий и инноваций*, 1(5), 81-85. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejti/article/view/14156>.

8. Shakhobiddin Muhitdinovich Turdimetov, Ilkhomjon Abdulmanzurovich Abdurakhmonov, Laziza Akhmatovna Botirova, Ihtiyor Yakubovich Zikirov, Sevara Mavlonovna Ashiralieva. (2021). Soil Quality Assessment Principles for Vegetable Crops. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 25(6), 9944-9952. <https://annalsofrscb.ro/index.php/journal/article/view/7328>.

9. TURDIMETOV, Dr. Shakhobiddin M.; RAKHIMOV, Zarkum. Influence of Leguminous and Fodder Crops on Soil Agrophysical Properties and Crop Yields. *Annals of Plant Sciences*, [S.l.], v. 11, n. 01, p. 4705-4711, jan. 2022. ISSN 2287-688X. Available at: <https://annalsofplantsciences.com/index.php/aps/article/view/876>.

10. Shakhobiddin M. Turdimetov, Zarina A. Khudoyberdiyeva, & Asqar T. Tadjibayev. (2023). Quality Assessment of Gypsum Soils of Mirzachol Oasis. *Journal of Population Therapeutics and Clinical Pharmacology*, 30(12), 295–301. <https://doi.org/10.47750/jptcp.2023.30.12.035>